

VİRANÎ DİVAN'ININ YAZMA NÜSHALARI

*Manuscripts of the Virani's Divan*Handschriftliche Exemplare von Viranis *Divan*

Taha Tuna KAYA *

Viranî (diğer adlarıyla Âşık Viranî, Viran Abdal, Viranî Baba) XVII. yüzyıl başlarında yaşamış, Aleviliğin Yedi Büyük Ozan'ı arasında gösterilecek kadar halk tarafından sevilip ilgi görmüş, Hurufilik ve Ali-ilahilik inancıyla ön plana çıkan bir tekke şairidir. Günümüze değin Viranî'nin hayatına dair yapılmış olan çalışmalar ve sunulan bilgiler son derece kısttlı, kesin olmayan, eksik veya yanlış mahiyettedir.

ÖZ

Hayatı boyunca söylediğı şiirler ve öğütler, çeşitli edebî ürünler olarak bugüne ulaşmıştır. Bu ürünler genel olarak *Divan* ve *Risale* olmak üzere iki temel başlıkta toplanmaktadır. Viranî'nin *Divan* adıyla bilinen eserinde Hurufilik ve Hz. Ali'nin tanrılaştırıldığı Ali-ilahilik inancının işlendiğı manzumeler ile çeşitli konularda dinî ve tasavvufi şiirler bulunmaktadır. Viranî, *Divan*'ında aruzun çok sayıda kalıbını, divan şiiri ve halk şiirinin farklı nazım şekillerini (gazel, musammat gazel, müstezat gazel, dörtleme, murabba, muhammes, müseddes, tercî-bend, mesnevi) kullanarak şekil yönünden en az ortalama bir divan şairi kadar başarılı olduğunu göstermiştir. *Viranî Risalesi* ise Hurufiliğin kurucusu sayılan Fazlullah'ın *Cavidanname* adlı eserinin Türkçe özetlenmiş ve yorumlanmış şekli niteliğindedir. Aralarda görüşlerini desteklemek için manzumeler kullansa da genel olarak eser, mensur niteliktedir. *Risale*'de Hurufilik, tarikat öğretileri ve tasavvufi konular ön plana çıkmaktadır.

* Arş. Gör. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı. tahatuna@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8622-5635.

Bu çalışmanın temel amacı Viranî'nin *Divan* adlı eserinin el yazması nüshalarını tanıtmak ve bunların üzerine değerlendirmelerde bulunmaktır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle geniş bir literatür taraması yapılarak Millî Kütüphane başta olmak üzere Türkiye'deki devlet, üniversite ve belediye kütüphaneleri, yurt dışındaki devlet ve üniversite kütüphanelerinde bulunan arşivler ve şahıslara ait özel arşivler incelenmiş, Viranî'ye ait olduğu düşünülen, yazma eser niteliğindeki divanlar tespit edilmiştir. Sonrasında, ulaşılan *Viranî Divanı* nüshaları, şekil ve içerik açısından incelemeye tabi tutulmuştur. Bugüne kadar yapılan *Viranî Divanı* çalışmalarının genel olarak bir nüshanın günümüz alfabesine aktarılmasından ibaret olması sebebiyle alana kazandırılacak yeni yazma divan nüshaları gelecekteki Viranî çalışmaları için araştırmacılara kolaylık sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Viranî, divan, yazma eser, Alevi-Bektaşî edebiyatı.

ABSTRACT

Virani (also known as Ashik Virani, Viran Abdal, Virani Baba) was a *tekeke* poet who lived at the beginning of the 17th century, was loved by the people enough to be shown among the Seven Great Poets of Alevism, and stood out with his Hurufi and Ali-ilahi belief. The studies and information to date about Virani's life are extremely limited, inaccurate, incomplete or incorrect.

The poems and advices he gave during his lifetime have survived to this day as various literary works. These works are collected in general under two basic headings: Divan and Risale. Virani's work known as Divan includes verses on Hurufism and the belief of Ali-ilahi, that divinises Hz. Ali, and religious and Sufi poems on various subjects. Virani has shown that he is at least successful as an average divan poet in terms of form by using a great number of prosody patterns, and different forms of verses of divan and folk poetry (*gazel*, *musammat gazel*, *müstezat gazel*, *dörtleme*, *murabba*, *mubammas*, *müseddes*, *terci-bend*, *mesnevi*). Virani's Risale is a summarized and interpreted version of Cavidanname in Turkish, written by Fazlullah who is considered to be the founder of Hurufism. Although he uses verses to support his views in between, the work in general is written in prose. Hurufism, this order teachings and Sufi subjects stand out in the Risale.

The main purpose of this study is to introduce the manuscript copies of the Virani's Divan and to evaluate them. For this purpose, we done our research in the archives belonging to the state, university and municipal libraries, especially National Library, in Turkey, the state and university libraries abroad, and the private archives belonging to individuals; we identified divans thought to belong to Virani that have characteristics of manuscript. Afterwards, we analysed the copies of the Virani's Divan in terms of form and content. Since the studies on the Virani's Divan carried out to date generally consist of transliteration of a copy, the new manuscripts will provide convenience to future researchers of the Virani's works.

Keywords: Virani, divan, manuscript, Alevi-Bektashi literature.

ZUSAMMENFASSUNG

Virani (auch bekannt als Aşik Virani, Viran Abdal, Virani Baba) ist ein Logen-Dichter, der im frühen siebzehnten Jahrhundert lebte und beim Volk so beliebt war, dass er zu den sieben großen Dichtern des Alevitentums zählt. Er zeichnete sich besonders durch seinen Glauben an den Hurufismus und die Göttlichkeit Alis aus. Bis heute gibt es jedoch nur äußerst begrenzte, ungenaue, unvollständige oder ungenaue Studien und Informationen über das Leben Viranis.

Verschiedene Schriftwerke, in denen sich die Gedichte und Weisheiten finden, die er zeitlebens verfasste, sind bis in die Gegenwart erhalten geblieben. Diese Werke werden im Allgemeinen in zwei Hauptkategorien eingeteilt: *Divan* („Gedichte“) und *Risale* („Sendschriften“). Die als *Divan* bekannte Gedichtsammlung Viranis enthält Verse über den Hurufismus und den Glauben an die Göttlichkeit Alis, sowie religiöse und sufistische Gedichte zu verschiedenen Themen. Virani verwendet in seinem *Divan* diverse Muster des Aruz und verschiedene Versformen der Divan-Dichtung und der Volksdichtung (Ghazal, Musammat Ghazal, Müstezat Ghazal, Dörtleme, Murabba, Muhammes, Museddes, Tercî-Bend, Masnavi), und demonstriert auf diese Weise, dass er in Bezug auf die Form mindestens so begabt ist wie ein durchschnittlicher Divan-Dichter. Bei der *Risale* handelt es sich dagegen um eine zusammengefasste und kommentierte türkische Version der *Cauidanname* von Fazlullah, dem Gründer des Hurufismus. Obwohl Virani gelegentlich auf die Versform zurückgreift, um seine Ansichten zu untermauern, ist das Werk im Allgemeinen in Prosaform verfasst. In der *Risale* stehen der Hurufismus, die Lehren sufistischer Bruderschaften und andere Themen des Sufismus im Vordergrund.

Das Hauptziel dieses Artikels ist es, die handgeschriebenen Ausgaben von Viranis *Divan* vorzustellen und auszuwerten. Zu diesem Zweck wurde zunächst eine umfassende Literaturrecherche durchgeführt und staatliche, universitäre und kommunale Bibliotheken in der Türkei, allen voran die Nationalbibliothek, sowie Archive in staatlichen und universitären Bibliotheken im Ausland und verschiedene Privatarchive gesichtet, um die handgeschriebenen Divane zu identifizieren, bei denen anzunehmen ist, dass sie von Virani verfasst wurden. Anschließend wurden die verschiedenen Exemplare des *Divans* hinsichtlich ihrer Form und ihres Inhalts analysiert. Angesichts der Tatsache, dass bisherige Arbeiten zu Viranis *Divan* in der Regel darauf beschränkt waren, ein bestimmtes Exemplar in das moderne Alphabet zu übertragen, leisten die neuen handschriftlichen *Divan*-Exemplare eine wichtige Hilfestellung für künftige Forschungsarbeiten zu Virani.

Schlüsselwörter: Viranî, divan, Manuskripte, alevitisch-bektaschitische Literatur.

Giriş

Viranî, Alevi-Bektaşî edebiyatının seçkin temsilcilerinden ve XVII. yüzyılın önde gelen tekke şairlerinden biridir. Seyyid Nesimî, Fuzulî, Kul Himmet, Pir Sultan Abdal, Şah Hatayî ve Yeminî ile birlikte Alevi-Bektaşî zümresine dâhil edilen Yedi Ulu Ozan'dan biri olarak görülmektedir. Dönemindeki düşünceleri ve etkileriyle, yaşadığı devirden çok sonraları bile eserlerinin okunmasıyla, bu isimler arasında adı verilmektedir. Eserlerinin defalarca istinsah edilmiş, basılmış veya yayımlanmış olması, hâlen sözlü kültürde şiirlerinin yaşatılması, deyişlerinin söylenmesi Viranî'nin Alevilik ve Bektaşilik tarihi içinde oldukça sevilen, okunan ve takip edilen biri olduğunu göstermektedir.

Viranî, günümüze *Divan* ve *Risale* gibi iki önemli eser bırakarak yaşadığı dönemde şair ve mutasavvıf olarak tanınmıştır. *Viranî Divanı* olarak anılan eserinde Hurufilik ve Hz. Ali'nin tanrılaştırıldığı Ali-ilahilik inancının işlendiği manzumeler ile dinî ve tasavvufî şiirler bulunmaktadır. *Viranî Risalesi* ise Hurufilik, tarikat öğretileri ve tasavvufî konuların ön plana çıktığı mensur ağırlıkta bir eserdir. Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yayımlanan ve hakkında çok kısıtlı bilgi veren az sayıda çalışma olmasına karşılık bugüne kadar bilimsel ve akademik mahiyette kendisi ve şiirleri üzerine ayrıntılı bir araştırma yapılmamış olup mevcut çalışmalar da şiirlerin neşrinden öteye geçememiştir.

Bu çalışmanın amacı Viranî'nin Divan adıyla bilinen eserlerinin el yazması nüshalarını tespit etmek, tanıtmak ve Alevi-Bektaşî araştırmalarına kazandırmaktır. Bu gaye ile dünya üzerinde yer alan tüm yazma kütüphaneleri ve arşivleri taranmış, *Viranî Divanı* özelliği içeren yazma eserlere ulaşılmış, bu çalışmada sıralanarak sözkonusu nüshaların şekil ve içeriğine dair tespitler sunulmuştur.

Viranî'nin Hayatı

Viranî hakkında kaynaklarda yer alan bilgiler son derece sınırlıdır. Öyle ki araştırmalarda en temel bilgi olarak tespit edilmeye çalışılan âşığın gerçek adının ne olduğu, mahlasını nasıl ve neden aldığı, doğum yeri, doğum tarihi, tahsili, mesleği, evlilikleri, ölüm yeri ve ölüm tarihi gibi verilerin çoğu hakkında neredeyse hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Viranî'nin yaşadığı devirde ve sonraki dönemlerde, şair biyografilerine yer verilen eserler olarak bilinen tezkirelerde de adı geçmemektedir. Şiir mecmualarında da onun hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Viranî'nin adı, yazılı kaynaklarda ilk olarak menkıbevi bir mahiyette *Demir Baba Velâyetnamesi*'nde geçmektedir. Demir Baba'ya meydan okuması ve onunla olan mücadelelerinin anlatıldığı eserde geçen olaylar Demir Baba'nın lehine neticelenen şekilde anlatılmıştır. Bu eserin önemi, Viranî'nin yaşadığı dönem ve coğrafya, ölüm yeri ve tarihi gibi bilgileri çıkarım yoluyla da olsa ihtiva etmesidir. 1129'da (Miladi 1716) yazılmış olan *Demir Baba Velâyetnâmesi*, Rumeli Bektaşiliğinin önemli isimlerinden biri olan Demir Baba'nın hayatının anlatıldığı menakıpname türünde bir eserdir. *Demir Baba Velâyetnâmesi*'ne göre Viranî müritleriyle birlikte Rumeli civarında dolaşırken Demir Baba'nın namını duyup bundan biraz rahatsız olur. Ondan üstün olduğunu göstermek için bir gün gidip Demir Baba'ya konuk olur. Onunla çeşitli sözlerle ve hünerlerle mücadeleye girer ve her müsabaka sonucunda Demir Baba, Viranî'ye karşı galip gelir (Kılıç ve Bülbül, 2011: 139-148)

Viranî'nin gerçek adının ne olduğuna dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Kendisinin yazmış olduğu eserler içerisinde de gerçek adına dair doğrudan veya atfen de olsa çıkarım yapılabilecek bir bilgi tespit edilememiştir. Bütün kaynaklarda adının yerine mahlası kullanılmıştır. Şiirlerinde ağırlıklı olarak iki mahlas kullandığı görülmektedir. Buna göre en çok *Vîrânî* mahlasıyla karşılaşılrken ikinci sırayı ise *Vîrân Abdal* mahlası almaktadır. Sözlü kültürde, Alevilik geleneğinde yer alan dede veya baba adlarıyla da anılan (Viranî Baba, Viranî Dede gibi) Viranî'nin sadece bir şiirinde mahlasını baba sözcüğüyle birlikte taşıdığı görülür.

Viranî'nin doğum yeri olarak bazı kaynaklar Eğriboz Adası'nı işaret etmektedir (Özmen, 1998: 429, Dede Baba 2001: 536). Doğum yeriyle ilgili olarak kendisi hakkında ilk bilgilerin yer aldığı *Demir Baba Velâyetnâmesi*, *Bektaşî Sırrı* (Ahmed Rıfkı, 1325), *Bektaşilik ve Edebiyatı* (Atalay, 1340) ve *Bektaşî Şairleri* (Saadeddin Nüzhet, 1930/1944) eserlerinde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Viranî'nin *Divanı*' ve *Risale*'sinde de Eğriboz adıyla veya başka bir doğum yeri ile ilgili herhangi bir bilgi tespit edilememiştir. Birkaç kaynaktan mesnetsiz şekilde yer verilmiş olması dolayısıyla doğum yerinin Eğriboz olmasına şüpheyle yaklaşmak gerekir.

Viranî'nin kesin olarak ne zaman doğduğu bilinmemektedir. Ancak, *Demir Baba Velâyetnâmesi*'nin yazılış tarihine (Hicri 1129 / Miladi 1716) bakılarak bir çıkarımda bulunmak mümkün olabilir. Eserdeki ifadelerle göre Viranî orta yaşlarında iken Demir Baba ile bir araya gelmiştir. O sıralarda yüz veya yüz yirmi yaşlarında olan Demir Baba'nın *Velâyetnâmesi*'nin ortaya çıkışından yaklaşık 50 yıl önce, XVII. yüzyıl ortalarında vefat ettiği bilinmektedir. Bu sebeplerden ötürü Viranî'nin en erken

XVII. yüzyılda tarih sahnesine çıktığı kesindir. Bazı kaynaklarda yer aldığı üzere XVI. yüzyıl âşığı olmayıp XVI. yüzyıl başlarında vefat etmiş olan Balım Sultan'a intisap etmiş olduğu bilgisi de bilimsel açıdan gerçek dışı durmaktadır (Ergun, 1944: 214; Özmen 1998: 429; Dedebaba 2001: 536). Yukarıdaki sebeplerden ötürü kesin tarihi bilinmemekle birlikte Viranî'yi XVII. yüzyıl şairi olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Öğrenimi hakkında kesin bilgilere sahip olmamakla birlikte eserlerine bakıldığında Viranî'nin iyi bir tahsil gördüğü şüphe götürmez. Arapça ve Farsçaya hâkimiyeti, aruz vezninin farklı kalıplarını genel olarak başarılı bir şekilde kullanabilmesi, dinî ve tarihî olaylara telmihlerde ve iktibaslarda bulunması, Kur'an bilgisinin üst düzey olması bizi onun sağlam bir eğitime sahip olduğu çıkarımına ulaştırmaktadır. Necef'te yer alan Bektaşî Tekkesinde babalık vazifesinde bulunduğu (Gölpınarlı, 1992: 20), yine Necef'te Hz. Ali'nin türbedarlığını yaptığı (Bayrı, 1959: 7; Özmen 1998: 429), Şah Abbas (ö. 1628) ile karşılaştığı (Bayrı, 1959: 7) gibi bilgiler başka kaynaklardan desteklenemeyen, tarihsel olarak imkânı bulunmayan, tutarsız ve gerçekliği şüpheli iddialardır.

Viranî hakkında ilk bilgileri edindiğimiz *Demir Baba Velâyetnâmesi*'ne göre Demir Baba ile olan mücadelelerinden mağlubiyetle ayrılan Viranî'nin, Demir Baba Tekkesinden sonra Otman Baba Tekkesine doğru yola çıktığı, bugün Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan Gerlovo (farklı kaynaklarda Karlova veya Karlıova) adıyla bilinen yöredeki Hafızzade (veya Hafız Zeden) Tekkesinde biraz dinlenmek için konakladığı, orada vefat ettiği ve Hafızzade Tekkesinin avlusuna defnedildiği anlatılır (Kılıç ve Bülbül, 2011: 150). Kaynaklar *Demir Baba Velâyetnâmesi*'nde geçen ifadeleri tekrarlayarak Viranî'nin Bulgaristan'da bugün resmî olarak Gerlovo adıyla anılan bölgede defnedildiğini söylemektedir. Ancak araştırmalarımız sonucunda söz konusu bölgede ne Viranî'nin mezarı ne de Hafızzade Tekkesi adında bir yer tespit edilebilmiştir. Viranî'nin metfun olduğu iddia edilen Hafızzade Tekkesi ya bir rivayetten ibaret olmalı ya da yakın tarihe ulaşmadan yıkılıp kaybolmuş olmalıdır. Viranî'nin ölüm tarihi konusunda, görüşmüş oldukları bilinen Demir Baba ile aynı dönemlerde öldüğü çıkarımında bulunulabilir. Zira Viranî görüşmeden hemen sonra orta yaşlarında vefat etmiştir. Demir Baba ise onunla karşılaştığında oldukça yaşlı ve ömrünün sonlarındadır. Demir Baba'nın XVII. yüzyıl ortalarında irtihal ettiği bilindiğine göre Viranî'nin de bu yüzyılın ortalarında vefat ettiği söylenebilir.

Viranî'nin Edebî Kişiliği

Viranî ve kişiliği hakkında bilgi veren araştırma niteliğindeki ilk eser 1325 (Miladi 1907) tarihli *Bektaşî Sırları* isimli kitaptır. Matbu şekilde dört cilt olarak yayımlanmış olan bu eserin müellifi Rıfki Baba, Derviş Ruhullah isimleriyle de anılan Ahmed Rıfki'dir. Eserin geneli Bektaşilik tarihi ve geleneği, Hurufilik, Sünni eleştirilere cevaplar üzerine olmakla beraber Bektaşî dedebabaları, temsilcileri ve şairleri hakkında bilgiler sunmaktadır. Bu eserde Viranî hakkında yalnızca Hurufiliğe dair eser ortaya koymuş ulemeden biri olarak bahsedilmiş, ancak *Divan*'ı veya edebî kişiliği hakkında bilgi verilmemiştir (Ahmed Rıfki, 2013: 113). Ahmed Rıfki'nin eserinden sonra Viranî ile ilgili bilgiler içeren ilk eser Besim Atalay tarafından yazılan 1340 (Miladi 1922) tarihli *Bektaşilik ve Edebiyatı* adlı matbu kitaptır. Eserde Bektaşilik üzerine genel bir inceleme sonrası, Alevi-Bektaşî şairlerinin şüirlerine yer verilmiştir. Söz konusu kitap Viranî'ye ait şüirlerin yer aldığı ilk eser olup şairin iki nefesini içermektedir (Atalay, 1991: 129).

Sadeddin Nüzhet 1930 yılında yayımladığı *Bektaşî Şairleri* adlı eserinde Viranî'ye ait dört şiire yer vermiş, ancak onun hakkında bilgi sunmamıştır (Sadeddin Nüzhet, 1930: 404-408). Kitabın 1944 ve 1955 yıllarındaki baskılarında Viranî'ye ait şiir sayısı 16'ya çıkmış ve kendisinin *Divan*'ı hakkında ilk kez bilgi verilmiştir. Viranî'nin şüirlerinde görülen Ali-ilahilik, *Ali-Allahilik* şeklinde ilk olarak Sadeddin Nüzhet tarafından tespit edilmiştir (Ergun, 1955: 214-227). Yine Ergun, Folklor Postası dergisindeki yazısında Hurûfilik, Ali-Allahilik ve Bektaşilik telakkilerinin görüldüğü Viranî'nin, mecmûalarda da epeyce şiirine rastlandığını, çoğunlukla aruz vezniyle manzumeler vücuda getirdiğini, hece ile yazdığı nefeslerin çok az olduğunu belirtir (Ergun, 1944: 8). Gölpınarlı ve Boratav 1943 yılında yayımladıkları *Pir Sultan Abdal* isimli eserlerinde Viranî'yi Yedi Ulu Ozan'dan biri olarak saymaktadır (Gölpınarlı ve Boratav, 2010: 9). Araştırmalarımıza göre Yedi Ulu Ozan kavramının da ilk kez kullanıldığı eser budur. Viranî'nin inancına ve yaşamına dair temel bilgilerin yer aldığı eserde şairin edebî kişiliğine dair de bazı tespitler bulunmaktadır. Buna göre Viranî'nin bütün *Divan*'ının baştan sona aruz ile yazıldığı, yalnızca tekkelerde hece ile birkaç nefesinin söylendiği, heceyle söylenen bu şüirlerin ona aitliğinin şüpheli olduğu, şairliği divan şairleriyle kıyaslandığında ortalamanın altında kaldığı, adı zikredilen yedi şair içinde de Hatayî, Pir Sultan ve Kul Himmet'in gerisinde yer aldığı değerlendirmelerinde bulunmuşlardır (Gölpınarlı ve Boratav, 2010: 11).

Viranî'nin şüirleri üzerine ilk olarak en kapsamlı şekilde yayın yapmış kişi Mehmed Halid Bayrı *Âşık Viranî Divanı* (1959) adlı eserinde Viranî'nin 279 şüirine yer vermiştir. Bayrı, Viranî'nin şairlik hevesiyle veya sanat yapmak maksadıyla şüirler yazmadığı, aksine mutasavvıf şairlerde genel olarak görüldüğü üzere inançlarını kitlelere yaymak, yanına başkalarını toplamak veya talebelerinin sayısını artırmak amaçlarıyla kaleme aldığı tespitlerinde bulunmuştur (Bayrı, 1959: 14). Bayrı, Viranî'de şüirin yalnızca bir araç olarak kullanıldığını ve bu yüzden onun şüir kabiliyetini divan şairleri ile karşılaştırmanın gerekli olmadığını, her şeye rağmen bir mukayesede bulunulacaksa Gölpinarlı ve Boratav'ın görüşünün aksine Viranî'nin ortalama bir divan şairi kadar başarılı olduğunu, hatta yer yer onları da geride bırakacak bir şairliği olduğunu belirtir (Bayrı, 1959: 14-15).

Viranî'nin Eserleri

Viranî hakkında kısıtlı da olsa bilgi veren kaynaklar, onun iki eserinden bahsetmektedir: *Divan* ve *Risale*.

Birtakım kaynaklar Viranî'nin şüirlerinin *Divan* adı altında yazma eser olarak var olduğu hususunu belirtmişlerdir (Gölpinarlı, 1992: 20; Ergun 1944; Vaktidolu 1998; Bayrı 1959). Bugüne kadar Viranî'ye ait şüirlerin bir kısmı özellikle Alevi-Bektaşî edebiyatı üzerine yazılmış birtakım antoloji, bildiri, makale, kitap, internet sayfaları gibi yerlerde yayımlanmış ancak divan niteliğinde yalnızca iki kaynakta şüirlerinin büyük kısmına erişmek mümkün olmuştur. Söz konusu kaynaklar M[ehmed] Halid Bayrı'nın *Âşık Viranî Divanı* adıyla 1959 yılında yayımlanmış olduğu kitap ve Adil Ali Atalay Vaktidolu'ya ait 1998 tarihli *Viranî Divanı ve Risalesi (Bayruğu)* kitabıdır.

Her iki kaynakta da Viranî'ye ait tüm şüirlerin yer aldığını söylemek güçtür. Viranî şüirleri üzerine ilk kapsamlı eseri ortaya koymasıyla oldukça değerli olan ve bugüne kadar bu konudaki araştırmalarda referans olarak alınan M. Halid Bayrı'nın kitabı diğer taraftan, bütün divan nüshaları göz önünde bulundurulduğunda, eksik şüirler, hatalı okumalar ve vezin yanlışlıkları gibi kusurlar barındırması ve inceleme başlıklı bir kısım barındırmamasıyla bilimsel, akademik bir özellik taşımamaktadır. Bayrı, eserin ön sözünde bu *Divan*'ı bir yazma eser olarak bulduğunu ve oradaki şüirleri latin alfabesine aktarmak suretiyle kitabın ortaya çıktığından bahseder (Bayrı, 1959: 4). Öte yandan şüirlerde yer alan kusurlardaki benzerlikler göz önünde bulundurulduğunda Vaktidolu'nun eserindeki şüirlerin de çoğunu M. Halid Bayrı'nın kitabından aldığı söylenebilir. Bunlara ek olarak sözlü kültür geleneği içerisinde Viranî'ye mal edilmiş

veya birkaç cönkte tespit etmiş olduğu şiiirlere de bu şiiirler ona aitmiş gibi kitabında yer vermiştir. Divan nüshalarının hiçbirinde yer almayan bu tür şiiirlerin Viranî'ye ait olmadığını söylemek yanlış olmaz. Vaktidolu'nun kitabında da Bayrı'da olduğu gibi *Viranî Divanı* üzerine herhangi bir inceleme yapılmamış sadece şiiirlerin metni yayımlanmıştır.

Viranî'nin, *Divan*'ı dışında tespit edilen tek eseri, Hurufilik konusu ağırlıklı olmak üzere dinî-tasavvufî öğretilerin anlatıldığı *Risâle*'sidir. Yazılı kaynaklarda ilk olarak Ahmed Rıfki, Hicri 1325 (Miladi 1907) yılında yayımladığı *Bektaşî Sırları* adlı eserinde *Naẓm u Nesr-i Viranî Baba* isimli 1290/1873 tarihli risaleden bahsetmektedir (Ahmed Rıfki, 2013: 26). Söz konusu risaleyi de Fazlullah'ın *Cavidanname*'sinin hülasası olarak değerlendirmiştir. (Ahmed Rıfki, 2013: 113). Viranî'nin *Risâle*'si hakkında bilgi veren diğer isimler Atalay, Ergun, Gölpınarlı ve Boratav onun *Risâle-i Viran Abdal* adında bir eseri olduğundan bahsetmiştir (Atalay, 1991: 59-60; Ergun 1944: 7-8; Gölpınarlı ve Boratav 2010: 10). *Viranî Risalesi*, tespit edebildiğimiz kadarıyla kaynaklarda şu farklı isimlerle yer almaktadır: *Bektaşîlik Erkân-nâmesi*, *Bilmek Risâlesi*, *Buyruk*, *Câvidanname*, *Fakîrname*, *Fakrname*, *İlm-i Cavidan*, *İrşâdname*, *Kitâb-ı Ahvâl-ı Sâfiyye*, *Kitâbu't-Tasavvuf*, *Naẓm u Nesr-i Hazret-i Viranî Baba*, *Naẓm u Nesr-i Viranî Baba*, *Risâle*, *Risâle-i Fakr*, *Risâle-i İmâmîye*, *Risâle-i Tarikat*, *Risâle-i Tasavvuf*, *Risâle-i Viran Abdâl*, *Risâle-i Viranî*, *Risâle-i Vîrân Abdal*, *Risâle-i Viranî Baba*, *Sıfah-nâme*, *Ta'limât-ı Bektaşîyye Risalesi*, *Terceme-i Câvidân-nâme*, *Viran Abdal Risâlesi*, *Viranî Baba Risâlesi*, *Viranî Baba Risalesi*, *Yıldız-nâme*.

Çok farklı adlandırmalarla çok kez basılmış, yayımlanmış ve incelenmiş olan *Viranî Risalesi*'nin, başta Millî Kütüphanede olmak üzere dünya üzerinde 100'den fazla nüshası bulunmaktadır. Bu eserlerin çoğunluğu matbu olup el yazması özelliği gösteren yalnızca birkaç eser vardır. *Viranî Risalesi*'nin çok kez basılmasının ve halk tarafından çok rağbet görmesinin sebebi bu eserin Hurufiliğe giriş ve Fazlullah'a ait *Cavidanname*'nin anahtarı niteliğinde olmasıdır. Eser üzerine yapılmış, öne çıkan çalışmaları inceleyen Fatih Usluer, bu yayınların Arapça-Farsça hataları, Hurufililiğin bilinmemesinden kaynaklı hatalar, okuma hataları, nüshadan kaynaklı hatalar ve vezin hataları başlıklarında pek çok hata içerdiğini tespit etmiştir (Usluer, 2012: 91-113).

Viranî Divanının Nüshaları

Viranî'nin şiiirlerinin yer aldığı Divan adıyla kayıtlarda geçen yazmalar üzerine yayımlanan eserler bugüne kadar M. H. Bayrı'nın okumuş ve literatüre kazandırmış

olduğu bir divan nüshasının ötesine geçememiştir. Oysaki *Viranî Divanı* dünya üzerinde oldukça fazla sayıda bulunmaktadır. Bu çalışmada Millî Kütüphane başta olmak üzere Türkiye'deki devlet, üniversite ve belediye kütüphaneleri, yurt dışındaki devlet ve üniversite kütüphanelerinde bulunan arşivler ve şahıslara ait özel arşivler incelenerek geniş bir literatür taraması yapılmış ve bu incelemelerin sonunda Viranî'nin şiirlerinin yer aldığı 18 divan nüshası tespit edilmiştir. Bazı nüshaların eksiksiz şekilde tüm sayfalarının dijital kopyalarına erişilmişken bir kısmının ise yalnızca künye bilgilerine veya birkaç sayfasına ulaşılabilmektedir. Tespit edilen divan nüshalarına ve nüshalarla ilgili bilgilere aşağıda alfabetik sırayla yer verilmiştir.

1. AK 50

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında bulunan bu yazma eser, Belediye O. 50/2 arşiv numarasıyla Atatürk Kitaplığı Türkçe Yazma Divanları Koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin adı kayıtlarda Divan ve yazarı ise Viranî Abdal olarak geçmektedir.

Yazmanın içerisinde eserin müstensihisi, telif tarihi veya istinsah tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. 22,5 cm boyunda ve 14,5 cm eninde olan eserin varaklarındaki satır sayısı 17'dir. Yazı türü olarak nesihin kullanıldığı eserin 43b-79a numaralı sayfalarında Viranî'ye ait şiirler bulunmaktadır. Bu eserde Viranî'ye ait toplam 47 şiir yer almaktadır. Bu nüshada 31 gazel ve kaside, 9 murabba, 5 müseddes ve 2 mesnevi tipinde şiir bulunmaktadır.

2. AK 126

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında bulunan bu yazma eser, O. Ergin 126 arşiv numarasıyla Atatürk Kitaplığı Türkçe Yazma Divanları Koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin adı kayıtlarda Divan ve yazarı ise Viranî Abdal olarak geçmektedir.

Yazmanın içerisinde eserin müstensihine dair bilgi bulunmazken istinsah tarihi olarak 1305 (Miladi 1887) yazmaktadır. 23,5 cm boyunda ve 14 cm eninde olan eserin varaklarındaki satır sayısı 19'dur. Yazı türü olarak talik kullanılmış olup toplam 139 varaktır.

3. AK 687

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında bulunan bu yazma eser, Belediye K. 687 arşiv numarasıyla Atatürk Kitaplığı Türkçe Yazma Divanları Koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin adı kayıtlarda Divan ve yazarı ise Virânî Abdal olarak geçmektedir.

Yazmanın içerisinde eserin müstensihisi, telif tarihi veya istinsah tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. 21 cm boyunda ve 16,5 cm eninde olan eserin varaklarındaki satır sayısı 17'dir. Yazı türü olarak rik'a kullanılmış olup toplam 176 varaktır. Bu nüshada Virânî'ye ait toplam 213 şiir yer almaktadır. Bu nüshada 202 gazel ve kaside, 4 musammat gazel, 4 müstezat gazel, 2 murabba ve 1 mesnevi tipinde şiir bulunmaktadır.

4. AK 765

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında bulunan bu yazma eser, Belediye K. 765 arşiv numarasıyla Atatürk Kitaplığı Türkçe Yazma Divanları Koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin adı kayıtlarda Divan ve yazarı ise Virânî Abdal olarak geçmektedir.

Yazmanın içerisinde eserin müstensihisi, telif tarihi veya istinsah tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. 18 cm boyunda ve 11 cm eninde olan eserin varaklarındaki satır sayısı 15'tir. Yazı türü olarak rik'a kullanılmış olup toplam 46 varaktır.

5. AK 1233

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında bulunan bu yazma eser, O. Ergin 1233/1 arşiv numarasıyla Atatürk Kitaplığı Türkçe Yazma Divanları Koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin adı kayıtlarda Divan ve yazarı ise Virânî Abdal olarak geçmektedir.

Yazmanın içerisinde eserin müstensihisi, telif tarihi veya istinsah tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. 25 cm boyunda ve 16 cm eninde olan eserin varaklarındaki satır sayısı 21'dir. Yazı türü olarak nesih kullanılmış olup Virânî'nin şiirleri ilk 10 varakta bulunmaktadır. Bu yazma eserde Virânî'ye ait toplam 24 şiir yer almaktadır. Bu nüshada 17 gazel ve kaside, 3 musammat gazel, 1 müstezat gazel, 1 murabba ve 2 müseddes şiir bulunmaktadır.

6. Kahire Nüshası

Mısır'ın Kahire şehrinde bulunan bu yazma eser, S 4295 arşiv numarasıyla Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin adı kayıtlarda Divan ve yazarı ise Virânî Abdal olarak geçmektedir.

Yazmanın içerisinde eserin müstensihî, telif tarihi veya istinsah tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. 14 cm boyunda ve 8,5 cm eninde olan eserin varaklarındaki satır sayısı 17'dir. Yazı türü olarak rık'a kullanılmış olup toplam 205 varaktır.

7. Konya İl Halk Kütüphanesi Nüshası

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde bulunan bu yazma eser, 42 Kon 2715/6 arşiv numarasıyla Konya İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin adı kayıtlarda Divan ve yazarı ise Virânî Baba olarak geçmektedir.

Yazmanın içerisinde eserin müstensihî, telif tarihi veya istinsah tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Kahverengi tam meşin ciltli eser 21,5 cm boyunda ve 16 cm enindedir. Yazılı alan 14 cm boyunda ve 11 cm eninde ve 13 satırlıdır. Yazı türü olarak nesih kullanılmış olup toplam 75 varaktır.

8. Konya Koyunoğlu Nüshası

Konya Koyunoğlu Müzesinde bulunan bu yazma eser, 10304 arşiv numarasıyla Koyunoğlu Müzesi ve Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin adı kayıtlarda Divan ve yazarı ise Virânî Abdal olarak geçmektedir.

Yazmanın içerisinde eserin müstensihî, telif tarihi veya istinsah tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. 25 cm boyunda ve 17 cm eninde olan eserin varaklarındaki satır sayısı 17'dir. Yazı türü olarak rık'a kullanılmış olup toplam 30 varaktır.

9. MK 164

Ankara - Milli Kütüphanede bulunan bu yazma eser, 06 Hk 164 arşiv numarasıyla Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin adı kayıtlarda Divan ve yazarı ise Virânî Abdal olarak geçmektedir.

Yazmanın içerisinde müstensihî Timurcuzade Mustafa Efendi, istinsah tarihi ise 1290 (Miladi 1872) olarak yazılmıştır. 24,8 cm boyunda ve 18 cm eninde olan eserin

varaklarındaki satır sayısı 25'tir. Yazı türü olarak rik'a kullanılmış olup toplam 132 varaktır. Kâğıt türü esmer ince cediddir.

Cilt, yeşil pandizot kaplı mıkleblidir. Şiir başları ve Virânî adı geçen yerler kırmızı ile yazılmıştır. *Virânî Divanı*'na geçmeden önce ilk varakta bir kıt'a vardır. İkinci sayfada biri manzum olan iki kayıt yer almaktadır. Bazı sayfa kenarlarında farklı beyitler bulunmaktadır. Yazma içerisinde tespit edilen 3 mühürden biri Muhammed Baba biri Ahmed Babaya aittir, üçüncü mühür okunamamıştır. Son varakta bir vakıf kaydı yer almaktadır. Bu nüshada Virânî'ye ait toplam 432 şiir yer almaktadır. Bu nüshada 346 gazel ve kaside, 11 musammat gazel, 6 müstezat gazel, 41 murabba, 4 dörtleme, 4 muhammes, 15 müseddes, 3 tercî-bend ve 2 mesnevi tipinde şiir bulunmaktadır.

10. MK 2253

Ankara - Milli Kütüphanede bulunan bu yazma eser, 06 Mil Yz A 2253 arşiv numarasıyla Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin adı kayıtlarda Divan ve yazarı ise Virânî Abdal olarak geçmektedir.

Yazmanın içerisinde müstensihede dair bilgi bulunmazken istinsah tarihi 1276 (Miladi 1858-9) olarak yazılmıştır. 23,5 cm boyunda ve 16,7 cm eninde olan eserin varaklarındaki satır sayısı 13'tür. Yazılı alan 18 cm boyunda ve 14 cm enindedir. Yazı türü olarak nesih kullanılmış olup toplam 80 varaktır. Kâğıt türü arma filigranlıdır.

Beyitlerden bazıları ve söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Şirazesî dağınık olup, ciltsizdir. Eserin son varığında 1276 (Miladi 1858-9) tarihli Molla Muhammed b. Velî'nin vakıf kaydı bulunmaktadır. Yazmanın sonlarına doğru sayfaların üst kısmı yırtıktır. Bu eserde Virânî'ye ait toplam 108 şiir yer almaktadır. Bu nüshada 74 gazel ve kaside, 4 musammat gazel, 20 murabba, 1 muhammes, 8 müseddes ve 1 mesnevi tipinde şiir bulunmaktadır.

11. MK 2616

Ankara - Milli Kütüphanede bulunan bu yazma eser, 06 Mil Yz A 2616/1 arşiv numarasıyla Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin adı kayıtlarda Divan ve yazarı ise Virânî Baba olarak geçmektedir.

Yazmanın içerisinde müstensihede dair bilgi bulunmazken istinsah tarihi 1270 (Miladi 1854) olarak yazılmıştır. 21,7 cm boyunda ve 16,8 cm eninde olan eserin varaklarındaki satır sayısı 21'dir. Yazılı alan 17 cm boyunda ve 9,5 cm enindedir.

Yazı türü olarak rık'a kullanılmıştır, toplam 108 varaktan oluşmaktadır. Kâğıt türü samanidir.

Şirazesi dağınıktır ve sırtı tamir görmüştür. Eserin kapakları ebru desenli kâğıtla kaplanmış ve mukavva bir cilt içerisindeydir. Sözü başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yaprakları rutubet lekeliydir. Abdullah Öztemiz'den 1974 yılında satın alındığı kaydı düşürülmüştür. Bu yazma eserde Viranî'ye ait toplam 337 şiir yer almaktadır. Bu nüshada 266 gazel ve kaside, 10 musammat gazel, 5 müstezat gazel, 33 murabba, 3 dörtleme, 2 muhammes, 13 müseddes, 3 tercî-bend ve 2 mesnevi tipinde şiir bulunmaktadır.

12. MK 4686

Ankara - Milli Kütüphanede bulunan bu yazma eser, 06 Mil Yz A 4686 arşiv numarasıyla Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin adı kayıtlarda Divan ve yazarı ise Virânî Abdal olarak geçmektedir.

Yazmanın içerisinde eserin müstensihî, telif tarihi veya istinsah tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. 25 cm boyunda ve 18 cm eninde olan eserin varaklarındaki satır sayısı değişiklik göstermektedir. Yazılı alan 17 cm boyunda ve 10 cm enindedir. Yazı türü olarak nesih kullanılmıştır, toplam 28 varaktan oluşmaktadır. Kâğıt türü taç filigranlıdır. Keşideler ve Viranî adının geçtiği yerler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Şirazesi dağınıktır ve yeşil mukavva ile kaplanmışır. Bu eserde Viranî'ye ait toplam 99 şiir yer almaktadır. Bu nüshada 74 gazel ve kaside, 5 musammat gazel, 3 müstezat gazel, 7 murabba, 1 dörtleme, 1 muhammes ve 8 müseddes şiir bulunmaktadır.

13. MK 5995

Ankara - Milli Kütüphanede bulunan bu yazma eser, 06 Mil Yz A 5995 arşiv numarasıyla Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin adı kayıtlarda Divan ve yazarı ise Virânî Abdal olarak geçmektedir.

Yazmanın içerisinde eserin müstensihî, telif tarihi veya istinsah tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. 22 cm boyunda ve 15,5 cm eninde olan eserin varaklarındaki satır sayısı 14'tür. Yazılı alan 15 cm boyunda ve 11 cm enindedir. Yazı türü olarak talik kullanılmıştır, toplam 83 varaktan oluşmaktadır. Kâğıt türü arma filigranlıdır. Varakların üst kısımlarında rutubet lekeleri görülmektedir. Sırtı tamir görmüştür. Kapakları kahverengi meşin bir ciltle kaplanmışır. Sağ iç kapakta ve zahriyede Derviş

Hasan ve Mehmed Efendi'nin mühürleri bulunmaktadır. Bu nüshada 114 gazel ve kaside, 3 musammat gazel, 4 müstezat gazel, 19 murabba, 3 dörtleme, 1 muhammes, 5 müseddes, 3 tercî-bend ve 1 mesnevi tipinde şiir bulunmaktadır.

14. MK 7539

Ankara - Milli Kütüphanede bulunan bu yazma eser, 06 Mil Yz A 7539 arşiv numarasıyla Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin adı kayıtlarda Divan ve yazarı ise hî Baba olarak geçmektedir.

Yazmanın içerisinde müstensih Hasan b. İsmail b. Ali, istinsah tarihi ise 1319 (Miladi 1901) olarak yazılmıştır. 21 cm boyunda ve 17 cm eninde olan eserin varaklarındaki satır sayısı 17'dir. Yazılı alan 17,5 cm boyunda ve 13 cm enindedir. Yazı türü olarak nesih kullanılmış olup toplam 50 varaktır. Kâğıt türü olarak yeni ince kâğıt kullanılmıştır.

Sırtı tamir görmüş, bezle kaplanmıştır. Kapakları gri renkli mukavva ile kaplanmış bir cilt içerisindeydir. İlk yaprakların yarısı yırtıktır. Şirazesı dağınık durumdadır ve yapraklarda rutubet lekeleri mevcuttur. Abdülatif Demirci tarafından satın alındığı yazmaktadır. Bu yazma eserde Virânî'ye ait toplam 96 şiir yer almaktadır. Bu nüshada 67 gazel ve kaside, 3 musammat gazel, 19 murabba, 1 muhammes, 5 müseddes ve 1 mesnevi tipinde şiir bulunmaktadır.

15. MK 9593

Ankara - Milli Kütüphanede bulunan bu yazma eser, 06 Mil Yz A 9593 arşiv numarasıyla Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin adı kayıtlarda Divan ve yazarı ise Virânî Baba / Virânî Abdal olarak geçmektedir.

Yazmanın içerisinde müstensihe dair bilgi bulunmazken istinsah tarihi 1225 (Miladi 1810-1) olarak yazılmıştır. 21,7 cm boyunda ve 17,2 cm eninde olan eserin varaklarındaki satır sayısı 15 ile 18 arasında değişmektedir. Yazılı alan 17 cm boyunda ve 11 cm enindedir. Yazı türü olarak nesih kullanılmış olup toplam 132 varaktır. Kâğıt türü olarak cedit kullanılmıştır. Kırmızı bir cilt bezle kaplanmış mukavva yeni cilde sahiptir. Sayfaları hasar görmüş olup yer yer rutubet lekeleri gözlemlenmektedir. Bu eserde Virânî'ye ait toplam 342 şiir yer almaktadır. Bu nüshada 280 gazel ve kaside, 9 musammat gazel, 6 müstezat gazel, 31 murabba, 4 dörtleme, 4 muhammes, 12 müseddes, 3 tercî-bend ve 2 mesnevi tipinde şiir bulunmaktadır.

16. Princeton Nüshası

New Jersey-Amerika Birleşik Devletleri'nin New Jersey Eyaletinde bulunan bu yazma eser, Garrett Collection Third Series Ottoman Turkish 164 arşiv numarasıyla Princeton Üniversitesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin adı kayıtlarda Divan ve yazarı ise Virânî Abdal olarak geçmektedir.

Yazmanın içerisinde eserin müstensihî, telif tarihi veya istinsah tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır.

17. Süleymaniye Nüshası

İstanbul - Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesinde bulunan bu yazma eser, 34 Sü-Tarlan 4 arşiv numarasıyla Süleymaniye Ali Nihat Tarlan Koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin adı kayıtlarda Divan ve yazarı ise Virânî Abdal olarak geçmektedir.

Yazmanın içerisinde müstensih Mehmed Rüşdî, istinsah tarihi ise 1279 (Miladi 1861) olarak yazılmıştır. 23 cm boyunda ve 16,3 cm eninde olan eserin varaklarındaki satır sayısı 19'dur. Yazı türü olarak nesih kullanılmış olup toplam 190 varaktır. Kartal filigranlı kâğıt kullanılmıştır. Şiir başları kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Siyah meşinle kaplanmış, zencirekli bir cildi vardır.

18. Yapı Kredi Nüshası

İstanbul - Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesinde bulunan bu yazma eser, 354 arşiv numarasıyla Türkçe Yazmaları Koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin adı kayıtlarda Divan ve yazarı ise Virânî olarak geçmektedir.

Yazmanın içerisinde müstensihe dair bilgi bulunmazken istinsah tarihi 1287 (Miladi 1870) olarak yazılmıştır. 18,2 cm boyunda ve 11,8 cm eninde olan eserin varaklarındaki satır sayısı 19'dur. Yazılı alan 13,2 cm boyunda ve 7,6 cm enindedir. Yazı türü olarak rik'a kullanılmış olup toplam 189 varaktır. Aharlı bir kâğıt türü kullanılmıştır.

Sonuç

Yukarıda sıralanmış 18 divan nüshası içinden birkaç tanesi dikkat çekicidir. Diğer nüshalara göre daha fazla şiir bulundurmaları ve kronolojik olarak önde yer almaları sebebiyle özellikle iki tanesi ön plana çıkmaktadır. Söz konusu iki yazma

eserden ilki, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonunda 06 Hk 164 arşiv numarasıyla bulunan, müstensih olarak Timurcuzade Mustafa Efendi adının geçtiği, 1290 (Miladi 1872) istinsah tarihli nüshadır. Diğer nüsha ise Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 2616/1 arşiv numarasıyla yer alan, müstensihi bilinmeyen, istinsah tarihi 1270 (Miladi 1854) olan eserdir. İlk nüshada Viranî'ye ait 432 manzume bulunurken ikincisinde ise 337 şiir yer almaktadır. Bu iki nüsha Viranî'ye ait en çok şiirleri ihtiva eden eserlerdir.

İncelemelerimize göre bazı nüshaların yazım yanlışlarına varıncaya kadar başka bir nüsha ile benzeştiği de tespit edilmiştir. Bazı nüshaların MK 164 ve MK 2616 kodlu nüshalardan istinsah edildiği veya bir kısmının alınarak ve tekrar düzenlenerek yeniden yazıldığı düşünülmektedir. Örneğin MK 5995 numaralı nüsha MK 164 kodlu nüshanın kısaltılmış versiyonu özelliğindedir. Şiirlerin sayısı ve sırası farklı olmakla birlikte, beyitlerin sayfaki dizilişleri, bazı beyitler arasındaki boşluklar ve yazım yanlışları neredeyse aynıdır.

Viranî'nin gerek hayatı gerekse eserleri üzerine yapılan çalışmalar, onun Alevi-Bektaşî geleneğindeki yeri düşünüldüğünde oldukça kısırdır. Bu çalışma ile tanıtılmış olan divan nüshaları ile Viranî hakkında yeni ve daha derin çalışmalar yapılabilecek, gelecekteki bu çalışmalar Alevi-Bektaşî araştırmalarına önemli katkılarda bulunabilecektir.

KAYNAKÇA

- AHMED RIFKI (2013). *Bektaşî Sırrı*. (haz. Mahmut Yücer). İstanbul: Kesit Yayınları.
- ATALAY, Besim (1991). *Bektaşîlik ve Edebiyatı*. İstanbul: Ant Yayınları.
- BAYRI, M. Hâlid (1959). *Âşık Viranî Divanı*. İstanbul: Maarif Kitaphanesi ve Matbaası.
- DEDEBABA, Bedri Noyan (2001). *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevilik*. C. 4. Ankara: Ardıç Yay.
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet (1944). Bektaşî Şairlerinden: Viranî, *Folklor Postası*. 1 (3), 7-8.
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet (1944). *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*. İstanbul: Maarif Kitaphanesi.
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet (1955). Bektaşî Şairleri ve Nefesleri. İstanbul: Maarif Kitaphanesi.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1992). *Alevî Bektaşî Nefesleri*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki ve BORATAV Pertev Naili (2010). *Pir Sultan Abdal*. İstanbul: Derin Yayınları.
- KILIÇ, Filiz ve BÜLBÜL, Tuncay (2011). *Demir Baba Velâyetnâmesi: İnceleme, Tenkitli Metin*. Ankara: Grafiker Yayınevi.
- ÖZMEN, İsmail (1998). *Alevî Bektaşî Şiirleri Antolojisi*. C. 2. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- USLUER, Fatih (2012). Viranî Abdal Risâleleri, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*. 3, 85-114.
- VAKTİDOLU, Adil Ali Atalay (1998). *Viranî Divanı ve Risalesi (Buyruğu)*. İstanbul: Can Yayınları.